

Protestant Theological University

Aan elkaar gegeven: Een protestants perspectief op synodaliteit

Huijgen, A.

Published in:

Perspectief : digitaal oecumenisch theologisch tijdschrift (DOTT)

Published: 01/01/2022

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for pulished version (APA):

Huijgen, A. (2022). Aan elkaar gegeven: Een protestants perspectief op synodaliteit. *Perspectief : digitaal oecumenisch theologisch tijdschrift (DOTT)*, 58, 21-27.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-pthu/bibliotheek-pthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl.

Downloaded from the PThU Research Portal (Pure): <https://pure.pthu.nl>.

Aan elkaar gegeven: Een protestants perspectief op synodaliteit

Prof. dr. Arnold Huijgen

1. Inleiding

Toen ik onlangs door de Vereniging voor Oecumene werd uitgenodigd om te spreken op een studiedag over synodaliteit, voelde ik me vereerd maar ook wel een beetje verward. Zelf komend uit een protestants kerkelijk nest dat zich presbyteriaal-synodaal noemt, moet ik bekennen dat ik in eerste instantie niet begreep wat er met 'synodaliteit' wordt bedoeld. Bij een synode denkt een protestant allereerst aan een kerkelijke vergadering waar afgevaardigde ambtsdragers een vastgestelde agenda af-

werken. Ik heb inmiddels geleerd dat de rooms-katholieke kerk gaat terug naar de oorspronkelijke betekenis van het begrip 'synode': een weg die je samen gaat, samen op weg zijn - en dat dit een specifiek accent van paus Franciscus is, aangezien ook in de rooms-katholieke kerk een synode doorgaans een kerkelijke vergadering aanduidt.¹ De drie speerpunten zijn, zoals bekend, *communio* (gemeenschap), *participatio* (deelnemen) en *missio* (de zending en roeping van de kerk). Het synodale proces loopt wel uit op een bisschoppensynode in 2023, maar het begint bij de gewone gelovigen.

In mijn bijdrage wil ik vanuit gereformeerd perspectief reflecteren op deze gang van zaken, door eerst te belichten hoe synodale processen in gereformeerde kring werken en daarna mee te denken met enkele aspecten die in het voorbereidende document voor het synodale proces staan benoemd.

2. Kerkelijk-structurele kant

De gereformeerde kerkregering wordt meestal presbyteriaal-synodaal genoemd. 'Synodaal' vanwege de kerkelijke vergaderingen en 'presbyteriaal' vanwege de ambten, met name het ambt van de ouderling, de pion waarmee volgens de hervormde theoloog Oepke Noordmans Calvijn de paus schaakmat zette.² De plaatselijke kerk is het uitgangspunt van het denken: die is *ecclesia completa*: alle ambten zijn daarin vertegenwoordigd: de diaken, de ouderling en de predikant (die naar gereformeerd verstaan óók een ouderling is, maar dan vrijgesteld voor de dienst van het Woord). Daar dragen gereformeerde kerkverbanden hun naam ook in het meervoud: Christelijke Gereformeerde Kerken, of Nederlands-Gereformeerde Kerken.³ Uiteraard zijn kerkelijke vergaderingen van belang, maar deze verhouden zich niet hiërarchisch tot elkaar: ze staan niet boven elkaar, maar er is sprake van een 'bredere' vergadering, omdat meerdere kerken vertegenwoordigd zijn. Fundamenteel is de gedachte, uitgedrukt in alle protestantse kerkordes sinds de synode van Emden 1571, dat geen kerk over andere kerken, geen ambtsdrager over andere ambtsdragers heersen mag.⁴ De vooronderstelling van het synodale stelsel is dat plaatselijke kerken zich houden aan wat gezamenlijk besloten is (er bestaat wel een recht van appèl). Deze eenparigheid werd zo belangrijk gevonden dat sinds Emden het gebruik was (dat stierf ook snel weer uit) dat een eerste stemming over een zaak gevolgd werd door een tweede, waarin men unaniem voor het voorstel stemde dat in de eerste ronde de meerderheid had gekregen. De intentie was geen kadaverdiscipline, maar juist een hartelijke binding aan gezamenlijke besluiten. Daarvan kon men immers voluit zeggen dat deze met 'gemeen akkoord' (algemene instemming) waren genomen.

In de praktijk ziet het synodale leven er - zoals zo vaak - minder fraai uit dan in de theorie. Het gezag van synodes is aan inflatie onderhevig. Dat begint al bij de afvaardiging naar synodes. Een generale synode, die elke drie jaar gehouden wordt, kent drie zittingsweken en ongeveer zo veel voorbereidingsweken in commissies. Vanwege het beginsel van pariteit zijn even zo veel ouderlingen als predikanten afgevaardigd; uiteraard opnieuw om te voorkomen dat een van beide groeperingen de macht naar zich toe zou trekken. Maar wie laat zich nog afvaardigen naar een generale synode, wetend van het tijdsbeslag van een week of zes?

SYNODALITEIT IN HET LEVEN VAN DE KERK

Predikanten kunnen zich er nog wel voor vrijmaken, al zijn er steeds meer plaatselijke gemeenten die er niet op zitten te wachten dat hun predikanten plots een paar weken bovenplaatselijke taken op zich neemt. En ouderlingen? Alleen degene die geen gewone baan heeft kan zich laten afvaardigen (tenzij hij erg fanatiek is en zijn vakantiedagen van twee jaar wil opsouperen - het is maar de vraag of je dergelijke mensen graag ziet op een synode). Bovendien moet men er aardigheid in hebben om behoorlijk formele vergaderingen met 51 andere mannen in de opstelling van een klaslokaal mee te maken, waar enkel via de voorzitter vragen gesteld kunnen worden.

Het toenemende belang van de lokale focus ten opzichte van het bredere en bovenplaatselijke speelt een rol. Die focus is op zichzelf loffelijk: steeds meer kerken zijn minder op het eigen kerkverband gericht en meer op kerken en gemeenschappen in de eigen buurt, waarmee men een diaconaal steunpunt of voedselbank onderhoudt. Het nadeel is echter dat bovenplaatselijke bezinning uit beeld verdwijnt, terwijl die in een complexer wordende samenleving steeds meer van belang is. Daarbij moet eerlijkheidshalve gezegd worden dat niet alle discussies op synodes tot de pareltjes van de kerkgeschiedenis zullen gaan behoren: het is in een dergelijke setting niet eenvoudig, theologische of geestelijke diepgang te bereiken.

Intussen wordt de formule 'synode' her en der wel vernieuwd. De Nederlands-Gereformeerde Kerken laten hun synodes samenkomen op enkele vrijdagen en zaterdagen, zodat ook mensen in loondienst in staat zijn deze bij te wonen.

De synode van de Protestantse Kerk in Nederland is een meer permanent orgaan dan de synode van de kleinere gereformeerde kerken. Daarachter steekt ook een ander kerkbegrip: de Protestantse Kerk beschouwt zichzelf als kerk in het enkelvoud. De balans tussen plaatselijke gemeente en landelijk verband is anders dan bij de zojuist geschetste praktijk, met een meer centralistische organisatie. Ook in de PKN geldt echter dat de synode naar de beleving van velen behoorlijk op afstand staat van het gewone kerklid en van de plaatselijke situatie.

In de basis is het presbyteriaal-synodale denken een goed idee, vooral in de vorm zoals ontworpen door de architecten ervan, onder andere Martin Bucer en Johannes Calvijn. De gedachte achter het ouderlingschap is dat het goed is dat de kerk niet door enkelen, maar

door velen wordt geregeerd.⁵ Dat is meer dan een democratisch principe: erachter gaat de overtuiging schuil dat de Geest aan alle gelovigen gegeven is en dat er niet één persoon is die alle wijsheid in pacht heeft. Mede vanwege zijn eigen principes kreeg Calvijn daarom veel minder macht in Genève dan hem vaak wordt toegedicht.⁶

De fundamentele gedachte is dat de gelovigen aan elkaar zijn gegeven als gemeenschap rond Christus. We hebben elkaar niet uitgezocht, maar we zijn elkaars familie, broers en zussen. We ontvangen elkaar als kostbaar geschenk van de levende God om elkaar te dienen. Naar reformatorisch verstaan is het ambt dan ook geen *magisterium* maar *ministerium*.⁷

3. Theologisch-geestelijk

Het mooie en spannende van het synodale proces in de rooms-katholieke kerk (voorzover ik daar zicht op heb) is dat ik een aantal principes herken die ik ook bij Calvijn en Bucer aantref. Iedereen wordt aangemoedigd mee te spreken omdat de Geest aan allen gegeven is.

Als buitenstaander heb ik inmiddels uit diverse krantenartikelen geleerd dat het ongebruikelijk en daarom spannend is om nadrukkelijk het gesprek aan te gaan met 'gewone' gelovigen.⁸ Bovendien leven er heel andere gedachten dan de leer zoals die door het leergezag wordt voorgestaan. De vraag is ook wat het uiteindelijk oplevert als de ongetwijfeld heel verschillende gedachten uit de hoeken van de wereldkerk bijeen worden gebracht in Rome. Maar juist daarom lijkt dit me een moedig proces.

Bovendien gaat het synodale proces niet alleen over de interne kant van de kerk, maar nadrukkelijk ook om de *missio* in de wereld. Ik weet wel dat missionair denken tot overspanning kan leiden en er zijn voorbeelden van kerken die binnenstebuiten wilden opereren en uiteindelijk geen 'binnen' meer overhielden. Maar voor de meeste protestantse kerken, vooral de meer orthodoxe of traditionele, is het tegenovergestelde gevaar veel groter: dat we zo naar binnen gekeerd raken dat we het delen in de missie in deze wereld vergeten.

SYNODALITEIT IN HET LEVEN VAN DE KERK

Eén keer per jaar ga ik voor in 'Hoop voor Noord', een multiculturele gemeente in Amsterdam-Noord, 15 jaar geleden begonnen met één gezin en inmiddels een gemeenschap van honderden mensen. Die kerk staat met het evangelie middenin de samenleving. Doorde weeks runt men daar de voedselbank, en op zondag 6 maart, toen ik er vooring, waren al de eerste Oekraïense vluchtelingen in de dienst. Diversiteit in achtergronden en geloofsbeleving is er praktijk. Helaas staan missionaire aspecten van kerk-zijn maar zo zelden prominent op synodale agenda's van gereformeerde kerken. Dat heeft met de structuur te maken, en met het profiel van de afgevaardigden: vrijwel zonder uitzondering blanke mannen uit de middenklasse en van een zekere leeftijd. Dat is uiteraard voor het synodale proces ook een spannend punt: vanuit de diverse gelovigen kunnen wel allerlei gedachten worden opgehaald, maar wat levert dat uiteindelijk op wanneer de bisschoppensynode wordt gehouden?

Hopelijk blijft de *missio*, de roeping om het evangelie te verspreiden op tal van manieren, de agenda's bepalen. Ik geloof dat christenen (en synodes) ervan opknappen wanneer ze niet enkel naar binnen gericht zijn, op het gaande houden van de lofzang (hoe belangrijk dat ook is), maar ook op het delen met anderen, en nieuwe generaties.

De documenten lezend dacht ik: Dat een synode niet in de eerste plaats een vergadering is, maar een uitdrukking van de kerk die samen op weg is – dat lijkt me een goede gedachte om elke gereformeerde synodevergadering opnieuw bij stil te staan. Dat een synodale kerk niet alleen oog heeft voor de eigen (beleids)agenda, maar een kerk is met open deuren, met een missie, een kerk die eropuitgaat: stempelde dat gereformeerde synodale agenda's maar meer dan nu het geval is. Niet om het missionaire uit te spelen tegen wat er in de kerk speelt, maar juist om deze twee bij elkaar te houden.

Dat zal ook wel moeten, want uit een recente rapportage van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat gelovigen (van welke soort dan ook) voor het eerst in Nederland in de minderheid zijn.⁹ Dat voelde voor velen al langer zo, maar nu is het ook langs deze kant aangetoond hoe seculier ons land geworden is.

Ronduit inspirerend zijn de eerste twee van de tien thematische kernpunten die volgens het voorbereidende document uitgediept moeten worden.¹⁰ Het eerste is het punt van de 'reisgenoten': wie maakt daar deel van uit? "Wie zijn de reisgenoten, ook buiten de

kerkelijke omgeving? Welke personen of groepen laat men uitdrukkelijk of feitelijk aan de kant staan?" Deze treffende vraag naar mechanismen van insluiting en uitsluiting past niet alleen goed bij de huidige tijd en gevoeligheden, maar zij is ook cruciaal binnen de kerk.

Er is in het document oog wat in het evangelie de 'schare' heet, de menigte die Jezus omstuwt, soms volgt en dan weer wijkt. De mensen die niet ongeïnteresseerd zijn, soms geïnteresseerd raken, maar die zich (nog) niet committeren, in een bonte verscheidenheid. Waar het oog voor de menigte verdwijnt, raakt de godsdienst vooral met zichzelf bezig en doemt het gevaar van sektarisme op.

Het tweede punt is even behartigenswaardig als het eerste: 'luisteren'. Dat komt ter sprake nog voor 'het woord nemen' (dat is het derde punt). Luisteren gaat voorop, "met een open geest en een hart zonder vooroordelen." Luisteren impliceert ten minste drie dingen.

Ten eerste veronderstelt 'luisteren' een directe vorm van communicatie, in de nabijheid van de ander. Luisteren verschilt van lezen. Wie een tekst leest, bepaalt de interpretatie van de tekst zonder de betrokkenheid van een tweede persoon. Ook de auteur heeft geen gezag over de interpretatie van zijn tekst. Maar luisteren veronderstelt een spreker die de luisteraar aanspreekt. Een boek kan men probleemloos dichtslaan zonder dat iemand iets daarover te zeggen heeft, maar uit een dialoogsituatie kan men niet zomaar weglopen. Luisteren veronderstelt intersubjectief commitment.

Ten tweede betekent luisteren dat de eigen stem (en de eigen stemmen vanbinnen) tijdelijk het zwijgen op wordt gelegd. Luisteren veronderstelt openheid, zonder vooroordelen. Natuurlijk is het onmogelijk om alle vooroordelen uit te bannen of zonder vorm van voorverstaan te luisteren. Het gaat echter om een houding van ontvankelijkheid, waardoor men bereid is de eigen overtuigingen ter discussie te stellen en wellicht bij te stellen.

Ten derde is luisteren niet enkel een fysieke activiteit van het oor of van de auditieve functie, maar het is een daad van de ziel. Niet alleen een open oor, maar ook een open hart is nodig. Deze receptiviteit is cruciaal voor het christelijk geloof.¹¹ Zij heeft met nederigheid te maken: de hoogmoedige luistert niet maar heeft aan zichzelf genoeg. Wie nederig van hart is, staat open voor wat de ander te zeggen heeft.

SYNODALITEIT IN HET LEVEN VAN DE KERK

Niet alleen voor het synodale proces, maar ook voor het oecumenisch gesprek gaat luisteren voor spreken, ontvankelijkheid voor meedelen, nederigheid voor hoogmoed. Het schijnt mij toe dat daar nog genoeg te doen is aan alle kanten.

¹ Zie ook de bijdrage van Marcel Sarot in dit nummer.

² O. Noordmans, *Gestalte en Geest* [Amsterdam: Holland, 1955], Verzameld Werk 8 (Kampen: Kok, 1980), 434: 'Toen Calvijn op het bord de pion van de ouderling trok, (en) hij daarmee de paus schaakmat (zette).'

³ Zie D. Deddens, 'De Gereformeerde Kerken in Nederland: Een bond van kerken, geen kerk,' in: D. Deddens en M. te Velde (red.), *Vereniging in Wederkeer: Opstellen over de Vereniging van 1892* (Barneveld: De Vuurbaak, 1992), 45.

⁴ Via de website kerkrecht.nl zijn diverse kerkordes in te zien. De Christelijke Gereformeerde Kerkorde verwoordt dit principe in artikel 86: 'Geen kerk zal over andere kerken, geen ambtsdrager over andere ambtsdragers, op welke wijze ook, heersen.'

⁵ Calvijn, *Institutie*, 4.3.

⁶ Zie W. van 't Spijker, *Calvin: Biographie und Theologie*, Die Kirche in ihrer Geschichte 3 J 2 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2001), 160-162.

⁷ Cf. C. Trimp, *Ministerium: Een introductie in de reformatorische leer van het ambt* (Groingen: De Vuurbaak, 1982).

⁸ Zie bijvoorbeeld Hendro Munsterman, 'Als katholieke gelovigen iets vinden, kun je niet uitsluiten dat de Heilige Geest daarmee iets wil zeggen', *Nederlands Dagblad* 13 februari 2022. <https://www.nd.nl/geloof/katholiekinside/1084740/-als-katholieke-gelovigen-iets-vinden-kun-je-niet-uitsluiten-da> [geraadpleegd 30 juni 2022].

⁹ 'Buiten kerk en moskee', <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/03/24/buiten-kerk-en-moskee> [geraadpleegd 30 juni 2022].

¹⁰ 'Voor een synodale Kerk: gemeenschap, participatie en zending', https://www.synod.va/content/dam/synod/document/common/preparatory-document/pdf-21x21/DUTCH_Preparatory-Document.pdf [geraadpleegd 30 juni 2022].

¹¹ Zie mijn *Lezen en laten lezen* (Utrecht: KokBoekencentrum, 2019), 126-137.